

BEATA LEWIŃSKA¹

Instytut Historii Sztuki UKSW

ORCID: 0000-0002-1995-8310

SZKOLNICTWO PLASTYCZNE ŚREDNIEGO SZCZEBŁA W II RZECZYPOSPOLITEJ W ŚWIETLE ROZPORZĄDZEŃ I ZARZĄDZEŃ MINISTERSTWA WYZNAŃ RELIGIJNYCH I OŚWIECENIA PUBLICZNEGO

Middle-level art education during the Second Polish Republic in the light of decrees and ordinances of the Ministry of Religious Denominations and Public Enlightenment

Abstract

Art schools in the Second Republic of Poland were subject to the Ministry of Religious Denominations and Public Enlightenment. The first mention of public secondary art schools appeared in 1922. In the following years, decrees and ordinances were issued, which primarily regulated the principles of operation and education in state and public secondary schools in Lvov, Krakow, Warsaw, Poznań and Bydgoszcz. Apart from state schools there were also several private secondary schools in Poland, whose level of education matched that of state schools. The article attempts to establish which art schools functioned in Poland, how many there were, and what legal standardization they were subjected to.

Keywords: Art school, ornamentation, arts and crafts, decorating, artistic education

Abstrakt

Szkoły artystyczne w II Rzeczypospolitej podlegały Ministerstwu Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Pierwsze wzmianki o publicznych średnich szkołach plastycznych pojawiły się w 1922 roku. W kolejnych latach wydawano rozporządzenia i zarządzenia, które regulowały przede wszystkim zasady funkcjonowania i kierunku kształcenia w średnich szkołach państwowych i publicznych we Lwowie, w Krakowie, Warszawie, Poznaniu i Bydgoszczy. Oprócz szkół państwowych w Polsce funkcjonowało kilkanaście szkół prywatnych średniego szczebla, których poziom kształcenia dorównywał szkołom państwowym.

¹ Beata Lewińska – doktor, pracownik Instytutu Historii Sztuki UKSW. Absolwentka historii sztuki na KUL, studiów doktoranckich w Instytucie Sztuki PAN, podyplomowych studiów pedagogicznych w Instytucie Badań Edukacyjnych MEN i zarządzania oświatą na Uniwersytecie Warszawskim. Zainteresowania badawcze – dydaktyka sztuki, artyści dydaktycy, polski pejzaż 1. połowy XX wieku. Autorka książki: *Kształcenie artystyczne w szkołach plastycznych w Polsce w latach 1944-2017*, Wydawnictwo Naukowe UKSW, Warszawa 2018. E-mail: beatalewi@gmail.com.

W artykule podjęta została próba ustalenia, jakie szkoły plastyczne funkcjonowały w Polsce, ile ich było, jakim normalizacjom prawnym były poddawane.

Słowa kluczowe: szkoła plastyczna, zdobnictwo, rzemiosło artystyczne, dekoratorstwo, kształcenie artystyczne

Wstęp

Na temat polskiego szkolnictwa okresu II Rzeczypospolitej ukazało się kilka monografii, w tym opracowanie dotyczące szkół średnich: *Szkoła średnia ogólnokształcąca w Polsce w latach 1918-1939* Feliksa Araszkiewicza². Cennym opracowaniem dotyczącym oświaty w okresie międzywojnia jest także opracowanie zbiorowe: *Postępowa myśl oświatowa w Polsce w latach 1918-1939*³. Żadna z tych publikacji nie uwzględnia szkół artystycznych. Szkolnictwo plastyczne średniego szczebla, funkcjonujące w II Rzeczypospolitej, nie doczekało się dotychczas opracowania. Pojawiły się jedynie monografie szkół: Miejskiej Szkoły Sztuk Zdobniczych i Malarstwa w Warszawie⁴ i Państwowej Szkoły Sztuk Zdobniczych i Przemysłu Artystycznego w Poznaniu⁵.

W wielu opracowywanych przez historyków sztuki biografiach artystów tworzących w XX wieku pojawiają się błędne nazwy szkół, w których kształcili się artyści lub błędne określenie ich statusu. Artykuł jest pierwszą próbą ujednoczenia nazw i określenia statusu szkół artystycznych w II Rzeczypospolitej w oparciu o materiał źródłowy – akty prawne. Zważywszy, że szkoły artystyczne przed II wojną światową podlegały Ministerstwu Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego – są to głównie akty wydawane przez ten resort. Artykuł nie jest kompleksowym opracowaniem dotyczącym funkcjonujących w tym czasie szkół artystycznych średniego szczebla, lecz wstępem do ich badań. Do jego opracowania wybrano dokumenty urzędowe, aby uporządkować informacje dotyczące nazewnictwa i klasyfikacji szkół.

Polityka oświatowa II Rzeczypospolitej a szkolnictwo plastyczne

Ministerstwo Wyznań Religijnych utworzone zostało Dekretem Rady Regencyjnej o tymczasowej organizacji Władz Naczelnych w Królestwie Polskim. Zgodnie z zapisem dekretu: „Do Ministra Oświaty i Wyznań⁶ należy zarząd szkolnictwa wszelkich stopni i typów, opieka nad nauką, literaturą i sztuką, nad archiwami, bibliotekami publicznymi, czytelniami, muzeami i teatrami oraz wykonywanie wszelkich praw i opieki Państwa w sprawach wyznaniowych”⁷.

² F. Araszkiewicz, *Szkoły średnie ogólnokształcące w Polsce w latach 1918-1932*, Wrocław 1972.

³ *Postępowa myśl oświatowa w Polsce w latach 1918-1939*, red. B. Ługowski, F. Araszkiewicz, Wrocław 1972.

⁴ J. Puciata-Pawłowska, *Dzieje Miejskiej Szkoły Sztuk Zdobniczych i Malarstwa w Warszawie*, Warszawa 1939-1940.

⁵ J. Mulczyński, *Poznańska zdobnicza*, Poznań 2009.

⁶ Taka nazwa funkcjonuje w dekreście, została ona jednak zmieniona na Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

⁷ *Dekret Rady Regencyjnej o tymczasowej organizacji Władz Naczelnych w Królestwie Polskim* (Dz. U. nr 1 z 1918 r., poz. 1).

Zatem ministerstwo miało bardzo rozległy zakres działań, z których najważniejsze dotyczyły organizacji szkolnictwa w II Rzeczypospolitej⁸.

W pierwszych latach po odzyskaniu niepodległości ministerstwo zajęło się przede wszystkim organizacją sieci szkół powszechnych i ich funkcjonowaniem. Polska odziedziczyła po zaborach trzy różne systemy szkolne, ukształtowane w różnych warunkach politycznych, społecznych i ekonomicznych. Proces unifikacji i integracji szkolnictwa był najważniejszym zadaniem w dziedzinie oświaty. Ponadto ścierały się koncepcje co do charakteru i funkcjonowania szkolnictwa polskiego, poczynawszy od demokratycznego projektu szkolnictwa polskiego Franciszka Praussa (teka ministra w gabinecie Jędrzeja Moraczewskiego), poprzez koncepcje, które reprezentowały organizacje nauczycielskie, aż do koncepcji koalicji PSL „Piast” i bloku stronnictw Chrześcijańskiego Związku Jedności Narodowej⁹. Zatem ustawa z 1922 roku, która regulowała sprawę prowadzenia szkół powszechnych, miała charakter przejściowy¹⁰. Dopiero w 1932 roku wprowadzono ustawę dotyczącą ustroju szkolnictwa, na mocy której stworzono siedmioletnią szkołę powszechną oraz szkoły średnie, składające się z czteroletniego gimnazjum i dwuletniego liceum¹¹.

Wobec problemów dotyczących szkolnictwa ogólnego, pojęcie „szkolnictwo artystyczne” w odniesieniu do szkół średnich nie funkcjonowało w aktach prawnych publikowanych w Dziennikach Urzędowych Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego aż do 1922 roku. Ponadto, zgodnie z *Dekretem o utworzeniu Ministerstwa Sztuki i Kultury*¹², sprawę „wykształcenia estetycznego narodu” powierzono Ministerstwu Sztuki i Kultury. Nie oznacza to jednak, że w gestii tego ministerstwa, które przetrwało zaledwie do 1922 roku¹³, było prowadzenie szkół i opieka nad szkolnictwem artystycznym.

Pierwsze informacje o publicznych średnich szkołach plastycznych pojawiły się w 1922 roku i w zasadzie ograniczały się do zarządzeń dotyczących funkcjonujących placówek. W 1924 roku minister przejął od Kuratoriów Okręgów Szkolnych średnie szkoły techniczne i średnie szkoły przemysłu artystycznego, czyli: Państwową Szkołę Przemysłową we Lwowie z wydziałem Przemysłu Artystycznego, Państwową Szkołę Przemysłu Artystycznego w Krakowie i Państwową Szkołę Sztuki Zdobniczej w Poznaniu¹⁴.

Wzrastająca liczba szkół i problemy związane z ustaleniem ich statusu spowodowały potrzebę uregulowań prawnych. W 1928 roku po raz pierwszy dokonano próby uregulowania szkolnictwa muzycznego¹⁵. W 1936 roku dokonano reformy organizacyjnej Ministerstwa

⁸ M. Pollak, *Rozwój organizacyjny Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego a jego statut obecny*, „Oświata i Wychowanie”, 1/1929, nr 1, s. 8-23.

⁹ J. Garbowska, *Szkolnictwo powszechne w Polsce w latach 1932-1939*, Wrocław 1976, s. 11-12.

¹⁰ *Ustawa z dnia 17 lutego 1922 r. o zakładaniu i utrzymywaniu publicznych szkół powszechnych* (Dz. U. nr 18 z 1922 r., poz. 143).

¹¹ *Ustawa z dnia 11 marca 1932 r. u ustroju szkolnictwa* (Dz. U. nr 38 z 1922 r., poz. 389).

¹² *Dekret z 5 grudnia 1918 r. o utworzeniu Ministerstwa Sztuki i Kultury* (Dz. U. nr 19 z 1918 r., poz. 52).

¹³ Ministerstwo zostało zlikwidowane uchwałą Sejmu Rzeczypospolitej z 14 lutego 1922 z powodów oszczędnościowych.

¹⁴ *Rozporządzenie Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 stycznia 1924 roku w sprawie przejęcia od Kuratoriów Okręgów Szkolnych, administracji państwowych szkół technicznych, średnich szkół technicznych, średnich szkół przemysłu artystycznego, agrotechnicznych i przemysłowych* (Dz. Urz. Min. WR i OP nr 3 z 1924 r., poz. 25).

¹⁵ *Zarządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 23 lipca 1928 r. o powołaniu Komisji opiniodawczej Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawie ustroju szkolnictwa*

Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Opiekę nad szkołami artystycznymi powierzono Wydziałowi Sztuki¹⁶. Pierwszym rozwiązaniem systemowym dotyczącym szkolnictwa plastycznego było dopiero rozporządzenie z 1937 roku, które regulowało zasady jego funkcjonowania i status poszczególnych szkół¹⁷.

Państwowe i publiczne szkoły plastyczne w II Rzeczypospolitej

W 1884 roku utworzona została przez magistrat miasta Krakowa **Szkoła Przemysłu Artystycznego w Krakowie**, która następnie została włączona do Państwowej Wyższej Szkoły Przemysłowej w Krakowie. Po czteroletniej przerwie w funkcjonowaniu reaktywowano ją w 1918 roku¹⁸. Pierwsza informacja w aktach prawnych Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego dotycząca przekształcenia jej przez Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w samodzielną placówkę pojawiła się w 1922 roku. Jak głosił komunikat: „Pismem z dnia 21 lipca 1921 roku przekształcał od 1 września dotychczasowy Wydział Przemysłu Artystycznego przy Szkole Przemysłowej w Krakowie na samodzielną Państwową Szkołę Przemysłu Artystycznego w Krakowie. Szkoła ta ma na celu kształcenie artystyczne i techniczne w dziedzinie rękodzieł”¹⁹. W 1926 roku minister wydał zarządzenie, zgodnie z którym przybrała ona nazwę Państwowej Szkoły Sztuk Zdobniczych i Przemysłu Artystycznego²⁰. W dokumencie zapisano: „Szkoła ta jest średnią szkołą zawodową i ma kształcić pracowników i instruktorów dla rzemiosł i przemysłu artystycznego”²¹. Do szkoły przyjmowano kandydatów obojga płci, którzy mieli ukończone przynajmniej cztery klasy szkoły średniej – państwowej lub prywatnej (uznanej przez państwo za równoważną z państwową), absolwentów szkół rzemieślniczych, ale także absolwentów siedmiu klas szkoły powszechnej. „Szkoła ma uprawiać dziedziny zdobnictwa, związane z potrzebami życia i poparte wytwórczością w warsztatach szkoły. Szkoła posiada oddziały: malarstwa dekoracyjnego i witrażownictwa, ceramiki, rzeźby dekoracyjnej w drzewie i kamieniu wraz ze sztukatorstwem, oddział sprzętarstwa, oddział grafiki, oddział tekstylny”²². Statut dopuszczał tworzenie w szkole innych wydziałów, ale nauka na nich miała być prowadzona „ze zwróceniem uwagi na całość dekorowanych wnętrz”²³.

Nauka w Państwowej Szkole Sztuk Zdobniczych i Przemysłu Artystycznego trwała od czterech do pięciu lat, z czego pierwsze dwa lata były dla wszystkich uczniów kursem

---

muzycznego w Rzeczypospolitej (Dz. Urz. Min. WR i OP nr 3z 1928 r., poz. 31 i 32).

¹⁶ *Uchwała Rady Ministrów z dnia 2 lipca 1936 roku w sprawie statutu organizacyjnego Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego* (Dz. Urz. Min. WR i OP nr 5 z 1936 r., poz. 111).

¹⁷ *Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 1 czerwca 1937 roku o ustroju szkół artystycznych plastyki* (Dz. U. nr 44 z 1937 r., poz. 344).

¹⁸ K. Homolacs, *Państwowa Szkoła Sztuk Zdobniczych i Przemysłu Artystycznego w Krakowie*, „Rzeczy Piękne”, 1930, t. 9, s. 3.

¹⁹ *Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 21 lipca 1922 roku w sprawie Państwowej Szkoły Przemysłu Artystycznego w Krakowie* (Dz. Urz. Min. WR i OP nr 1 z 1922 r., poz. 4).

²⁰ *Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 22 grudnia 1926 roku w sprawie zmiany nazwy i nadania krótkiego statutu Państwowej Szkole Przemysłu Artystycznego w Krakowie* (Dz. Urz. Min. WR i OP nr 1 z 1926 r., poz. 5).

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*.

podstawowym, na którym realizowano zajęcia tzw. „ogólnoartystyczne”. Dopiero od trzeciego roku następował podział na specjalności (wydziały) sztuk zdobniczych. Do szkoły przyjmowano zarówno uczniów tzw. rzeczywistych, którzy spełniali kryteria rekrutacyjne (legitymowali się ukończeniem którejs z powyżej wymienionych szkół), jak i wolnych, którzy kryteriów tych nie spełniali. Po ukończeniu nauki uczniowie rzeczywiści zdawali egzamin, a następnie otrzymywali świadectwo ukończenia szkoły, równoznaczne z dyplomem zawodowym. Uczniowie wolni mogli jedynie uzyskać świadectwo uczęszczania do szkoły²⁴.

Kolejna informacja o szkole pojawiła się w 1930 roku, kiedy minister wydał decyzję o likwidacji kursów garncarsko-kaflarskich, organizowanych w szkole²⁵. W 1938 roku szkoła została przekształcona w Państwowy Instytut Sztuk Plastycznych²⁶, zachowując nadal status szkoły średniej. Dopiero po II wojnie światowej, w 1946 roku, przekształcono ją w dwie szkoły: Państwowe Liceum Sztuk Plastycznych oraz Wyższą Szkołę Sztuk Plastycznych²⁷. Ta ostatnia została w 1950 roku połączona z Akademią Sztuk Pięknych w Krakowie²⁸.

W Bydgoszczy działała utworzona w 1911 roku Królewsko-Pruska Szkoła Rzemiosł i Przemysłu Artystycznego (Königliche Preussische Handwerker- und Kunstgewerbeschule). W 1916 roku przemianowano ją na Akademię Przemysłu Artystycznego. W 1920 roku działalność kontynuowano pod nazwą **Państwowa Szkoła Przemysłu Artystycznego w Bydgoszczy**²⁹. Wzmianka w aktach prawnych wydawanych przez Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego pojawiła się po raz pierwszy 23 marca 1923 roku z okazji reorganizacji tej szkoły³⁰. Z dniem 1 sierpnia 1923 roku szkoła została przekształcona na Państwową Szkołę Przemysłową z trzema wydziałami, z czego trzeci miał zajmować się kształceniem w zakresie rzemiosła artystycznego, a dokładniej meblarstwa i ślusarstwa artystycznego³¹. Rok później, na mocy rozporządzenia z 1924 roku, zmieniono Kurs Grafiki Przemysłowej przy PSAP w Bydgoszczy na Wydział Grafiki Przemysłowej. W rozporządzeniu zapisano: „Wydział ten ma być uczelnią zawodową, należąca do kategorii szkół zawodowych średnich i jest przeznaczony dla kształcenia techników i pracowników przemysłu graficznego. Kurs nauki trwa trzy lata i odbywa się podług planu zatwierdzonego przez Ministerstwo”³². Na wydział ten, podobnie, jak do szkoły krakowskiej, przyjmowani mogli być uczniowie rzeczywisti i wolni na takich samych zasadach, jak do szkoły krakowskiej. Do szkoły przyjmowano

²⁴ Ibidem.

²⁵ Zarządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 19 czerwca 1930 r. w sprawie likwidacji Kursów Garncarsko-Kaflarskich przy Państwowej Szkole Sztuk Zdobniczych i Przemysłu Artystycznego w Krakowie (Dz. Urz. Min. WR i OP nr 3 z 1930 r., poz. 31).

²⁶ Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 14 kwietnia 1938 r. w sprawie przekształcenia Państwowej Szkoły Sztuk Zdobniczych i Przemysłu Artystycznego w Krakowie w Państwowy Instytut Sztuk Plastycznych (Dz. Urz. Min. WR i OP nr 5 z 1938 r., poz. 124).

²⁷ Zarządzenie tymczasowe Ministra Kultury i Sztuki z dnia 30 maja 1946 r. o reorganizacji Państwowego Instytutu Sztuk Plastycznych w Krakowie (Dz. Urz. Min. Kult. i Szt. nr 1 z 1946 r., poz. 27).

²⁸ J. Grabowska, *Akademia Sztuk Pięknych w Krakowie w latach 1945-1956*, Warszawa 2018, s. 71.

²⁹ J. Kutta, *Oświata, nauka, kultura*, w: *Historia Bydgoszczy*, red. M. Biskup, Bydgoszcz 1999, s. 692-693.

³⁰ Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 23 marca 1923 roku w sprawie reorganizacji Państwowej Szkoły Przemysłu Artystycznego w Bydgoszczy (Dz. Urz. Min. WR i OP nr 7 z 1923 r., poz. 53).

³¹ Ibidem.

³² Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 12 maja 1924 roku w sprawie zamiany Kursu Grafiki Przemysłowej na Wydział Grafiki Przemysłowej Państwowej Szkoły Przemysłowej w Bydgoszczy (Dz. Urz. Min. WR i OP nr 14 z 1924 roku, poz. 142).

także absolwentów szkoły rzemieślniczo-przemysłowej. Wprowadzono ograniczenie wiekowe dla kandydatów – nie mogli oni ukończyć 18 lat (nie dotyczyło to słuchaczy wolnych)³³. Szkoła została zlikwidowana w 1923 roku³⁴.

We Lwowie przed 1923 rokiem funkcjonowały dwie szkoły artystyczne średniego szczebla przy Państwowej Szkole Przemysłowej: Szkoła Zawodowa Malarstwa Dekoracyjnego oraz Szkoła Zawodowa Rzeźbiarstwa Dekoracyjnego. Informacja o nich pojawia się w Rozporządzeniu ministra z dnia 4 sierpnia 1923 roku³⁵. Zgodnie z zapisem rozporządzenia obie szkoły zostały połączone z Państwową Szkołą Przemysłową i funkcjonowały odąd jako **Wydział Przemysłu Artystycznego Państwowej Szkoły Przemysłowej we Lwowie**. W akcie prawnym zapisano: „Wydział ten ma być uczelnią zawodową, należąca do kategorii szkół zawodowych średnich i jest przeznaczony dla kształcenia malarzy i rzeźbiarzy dla celów przemysłu artystycznego”³⁶. Analogicznie, jak było ze szkołą krakowską i bydgoską i na podobnych zasadach, do szkoły przyjmowani byli uczniowie rzeczywiści i wolni. Ograniczono limit wiekowy przyjęcia do 17 roku życia. Kandydaci rzeczywiści musieli zdać egzamin wstępny z języka polskiego i rysunku odręcznego. Kandydaci wolni mogli przekraczać limit wieku i cenzusu, ale złożyć musieli egzamin z rysunku.

Wydział początkowo miał dwa oddziały: malarstwa dekoracyjnego i rzeźby dekoracyjnej, jednak szkole nadano uprawnienia tworzenia innych oddziałów w miarę potrzeb³⁷. Zmianę statutu szkoły zarządził Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego dopiero w 1926 roku³⁸. Z wydanego w tej sprawie rozporządzenia wynika jednak, że na Wydziale Przemysłu Artystycznego funkcjonowało już więcej oddziałów: „Wydział posiada oddziały: malarstwa dekoracyjnego, rzeźby dekoracyjnej w drewnie i w kamieniu wraz ze sztukatorstwem, oddział meblarstwa, oddział tekstylny oraz oddział zdobnictwa w metalu wraz z odlewnictwem z brązu”^{39,40}. Jak wynika z powyższego, na wydziale tym funkcjonowały podobne oddziały, jak w szkole krakowskiej.

W 1919 roku powstała **Państwowa Szkoła Przemysłu Artystycznego w Poznaniu**⁴¹. Pierwsze wzmianki o placówce pojawiły się w Rozporządzeniu Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 15 grudnia 1926 r. Na mocy prawa istniejąca w Poznaniu Szkoła Sztuki Zdobniczej przekształcona została w **Państwową Szkołę Sztuk Zdobniczych**

³³ Ibidem.

³⁴ J. Kutta, *Oświata, nauka, kultura*, op. cit. s. 694.

³⁵ *Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 4 sierpnia 1923 roku w sprawie zamiany Szkoły Zawodowej Malarstwa Dekoracyjnego i Szkoły Zawodowej Rzeźbiarstwa Dekoracyjnego przy Państwowej Szkole Przemysłowej we Lwowie na Wydział Przemysłu Artystycznego Państwowej Szkoły Przemysłowej we Lwowie* (Dz. Urz. Min. WR i OP nr 3 z 1923 roku, poz. 1).

³⁶ Ibidem.

³⁷ Ibidem.

³⁸ *Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego dnia 10 grudnia 1926 roku w sprawie niektórych zmian Rozporządzenia w sprawie zamiany Szkoły Zawodowej Malarstwa Dekoracyjnego i Szkoły Zawodowej Rzeźbiarstwa Dekoracyjnego przy Państwowej Szkole Przemysłowej we Lwowie na Wydział Przemysłu Artystycznego Państwowej Szkoły Przemysłowej we Lwowie* (Dz. Urz. Min. WR i OP nr 1 z 1927 r., poz. 2).

³⁹ Pisownia oryginalna.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ J. Mulczyński, *Poznańska Zdobnicza. Historia Państwowej Szkoły Sztuk Zdobniczych i Przemysłu Artystycznego w Poznaniu w latach 1919-1939*, Poznań 2009, s. 20.

i Przemysłu Artystycznego w Poznaniu⁴². „Szkoła ta jest średnią szkołą zawodową i ma kształcić pracowników oraz instruktorów dla rzemiosł i przemysłu artystycznego⁷⁴³ – zapisano w akcie prawnym. Analogicznie do szkół lwowskiej i krakowskiej, przyjmowani byli do niej uczniowie wolni i rzeczywiści i na podobnych zasadach ją kończyli. Bezpośrednim warunkiem przyjęcia było złożenie przez kandydatów egzaminu z języka polskiego oraz rysunków. W rozporządzeniu zapisano: „Szkoła ma uprawiać dziedziny zdobnictwa, związane z potrzebami życia i poparte wytwórczością w warsztatach Szkoły. Szkoła posiada oddziały malarstwa dekoracyjnego i witrażownictwa, ceramiki, rzeźby dekoracyjnej w drzewie i kamieniu wraz ze sztukatorstwem, oddział zdobnictwa w metalu wraz z odlewnictwem z brązu⁴⁴ i jubilerstwem, oddział grafiki i introligatorstwa, oddział tekstylny. Nauka na wszystkich wymienionych oddziałach ma być prowadzona ze zwróceniem uwagi na całość dekorowanych wnętr⁷⁴⁵. Jak wynika z zacytowanego fragmentu, minister dokonał zapisów analogicznych, jak w innych szkołach państwowych. We wszystkich były też podobne, choć nie jednakowe, specjalizacje. Nauka w szkole poznańskiej, podobnie jak w pozostałych, trwała 4-5 lat⁴⁶. Z innych źródeł wynika, że ze szkoły tej utworzono, analogicznie jak w przypadku szkoły krakowskiej – Państwowy Instytut Sztuk Plastycznych, który decyzją Ministra Kultury i Sztuki z 30 maja 1946 roku został zreorganizowany i przekształcony w dwie szkoły artystyczne, szczebła średniego i wyższego. Z dotychczasowych dwóch lat kursu utworzono Liceum Sztuk Plastycznych, a kursy specjalne przekształcono w Wyższą Szkołę Sztuk Plastycznych w Poznaniu⁴⁷.

Szczególny status miała **Miejska Szkoła Sztuk Zdobniczych i Malarstwa w Warszawie**. Szkoła została w 1917 przejęta przez zarząd magistratu miasta Warszawy i tym samym, po odzyskaniu niepodległości, nie podlegała centralnym ustaleniom ministerstwa⁴⁸. Nie miała zatem statusu szkoły państwowej. Z chwilą, gdy w 1923 roku utworzono Państwową Szkołę Sztuk Pięknych w Warszawie⁴⁹, zmieniła się jej funkcja. Stała się ona szkołą średnią, przygotowującą między innymi kandydatów do wspomnianej Szkoły Sztuk Pięknych. Przyjmowani byli do niej uczniowie, którzy nie przekroczyli 14 roku życia. Pierwsza informacja o szkole w aktach prawnych Ministerstwa Wyznań pojawiła się zatem dopiero w 1927 roku⁵⁰ i dotyczyła statusu absolwentów tej szkoły w związku z rekrutacją do szkół wyższych. Jednak szkoła ta, jeśli chodzi o uprawnienia absolwentów oraz charakter kształcenia, traktowana była tak jak szkoły i wydziały artystyczne w Krakowie, Lwowie i Bydgoszczy.

⁴² *Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 15 grudnia 1926 roku w sprawie Państwowej Szkoły Sztuki Zdobniczej w Poznaniu* (Dz. Urz. Min. WR i OP nr 1 z 1927 r., poz. 4).

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ Pisownia oryginalna.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ *Zarządzenie tymczasowe Ministra Kultury i Sztuki z dnia 30 maja 1946 r. o reorganizacji Państwowego Instytutu Sztuk Plastycznych w Poznaniu* (Dz. Urz. Min. Kult. i Szt. nr 2 z 1946 r., poz. 28).

⁴⁸ J. Puciata-Pawłowska, *Miejska szkoła...*, op. cit., s. 55-56.

⁴⁹ *Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 20 września 1923 roku w sprawie zwinienia Państwowych Kursów Pedagogicznych dla Nauczycieli i przyjęcia tych uczniów do Szkoły Sztuk Pięknych w Warszawie* (Dz. Urz. Min. WR i OP nr 18 z 1923 r., poz. 160 i 161).

⁵⁰ *Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 10 lutego 1927 roku w sprawie przyjmowania kandydatów do Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, Szkoły Sztuk Pięknych w Warszawie i na Wydział Sztuk Pięknych Uniwersytetu w Wilnie* (Dz. Urz. Min. WR i OP nr 5 z 1927 r., poz. 62).

W 1930 roku, ze względu na reformę szkolnictwa, we wszystkich wymienionych powyższych szkołach średnich dokonano zmiany w sposobie przyjmowania kandydatów. Odtąd przyjmowani byli po siedmiu latach szkoły powszechnej lub po trzech latach szkoły państwowej lub prywatnej, posiadającej uprawnienia publiczne szkoły ogólnokształcącej, ale także po całkowitym ukończeniu kursu szkoły rzemieślniczo-przemysłowej. Kandydaci ci musieli przed przyjęciem złożyć egzamin z przedmiotów określonych w statutach szkół⁵¹.

Parę słów należałoby dodać na temat uprawnień, jakie mieli absolwenci wymienionych powyżej szkół państwowych. Zgodnie z rozporządzeniem z 1927 roku⁵², absolwenci Państwowej Szkoły Sztuk Zdobniczych i Przemysłu Artystycznego w Krakowie, Państwowej Szkoły Sztuk Zdobniczych i Przemysłu Artystycznego w Poznaniu, Wydziału Sztuk Zdobniczych i Przemysłu Artystycznego we Lwowie oraz Miejskiej Szkoły Sztuk Zdobniczych i Malarstwa w Warszawie przyjmowani byli na odmiennych od innych kandydatów warunkach, określonych każdorazowo w statutach szkół wyższych⁵³. Oznaczało to, że były to warunki preferowane. Zatem uznawano, że poziom wiedzy i umiejętności jest znacznie wyższy niż u kandydatów z wykształceniem średnim nieartystycznym. Z zapisów dotyczących wszystkich czterech powyższych placówek lub wydziałów wynika, że minister dążył do stworzenia podobnych zasad funkcjonowania szkół artystycznych średniego szczebla. Zasady rekrutacji nie były jednak identyczne, ponieważ wymienione placówki funkcjonowały na ziemiach dwóch zaborów, w których odmienne były systemy szkolnictwa. Zatem kandydaci do nich mieli też odmienne przygotowanie podstawowe.

Prywatne szkoły plastyczne w II Rzeczypospolitej

Obok szkół plastycznych państwowych funkcjonowały w II Rzeczypospolitej szkoły prywatne. W wydanym przez ministra Wyznań Religijnych⁵⁴ okólniku z dnia 23 czerwca 1930 roku w sprawie wykazu szkół, w których nauka uprawnia do zwrotu opłat szkolnych, wymienionych jest dziewięć szkół plastycznych prywatnych. W Warszawie były to następujące placówki: Instytut Sztuk Plastycznych, Szkoła Malarstwa im. Konrada Krzyżanowskiego, Szkoła Rysunku i Malarstwa Felicji Kossakowskiej oraz Szkoła Sztuk Pięknych im. Wojciecha Gersona. W Krakowie funkcjonowały z kolei: Prywatna Szkoła Rysunku i Malarstwa Alfreda Terleckiego, Szkoła Sztuk Pięknych Marii Niedzielskiej oraz Wolna Szkoła Malarstwa i Rysunków Ludwiki Mehofferowej. Ostatnia z wymienionych miała swoją filię w Lublinie pod nazwą: Filia Wolnej Szkoły Malarstwa i Rysunków Ludwiki Mehofferowej. Poza tymi trzema miastami funkcjonowała jeszcze tylko w 1930 roku Pomorska Szkoła Sztuk Pięknych Wacława Szczeblewskiego w Grudziądzu.

Z wydanego rok później, kolejnego okólnika⁵⁵ wynika, że w Warszawie przybyła jeszcze jedna szkoła, której kandydatom zwracano opłaty. Była to wspomniana powyżej: Miejska

⁵¹ *Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 4 lutego 1930 roku w sprawie egzaminów do szkół plastycznych* (Dz. Urz. Min. WR i OP nr 3 z 1930 r., poz. 31).

⁵² *Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 10 lutego 1927 roku*, op. cit.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ *Okólnik Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 23 czerwca 1930 r., w sprawie wykazu szkół, w których nauka uprawnia do zwrotu opłat szkolnych w 1930/31* (Monitor Polski nr 163 z 1930 r., poz. 247).

⁵⁵ *Okólnik Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 24 lipca 1931 r., w sprawie wykazu szkół, w których nauka uprawnia do zwrotu opłat szkolnych w 1931/32* (Monitor Polski nr 168 z 1931 r., poz. 243).

Szkoła Sztuk Zdobniczych⁵⁶. W 1932 roku przybyło kilka szkół plastycznych, a ich faktyczną liczbę przedstawia poniższa tabela⁵⁷:

Tab. 1. Prywatne szkoły plastyczne w Polsce w 1932 roku

Województwo	Miasto	Nazwa szkoły
Krakowskie	Kraków	Prywatna Szkoła Rysunku i Malarstwa Alfreda Terleckiego
		Szkoła Sztuk Pięknych Marii Niedzielskiej
		Wolna Szkoła Malarstwa i Rysunków Ludwika Mehofferowej
		Szkoła „Studium Malarstwa i Rysunku” Ludwika Fedkowicza.
Lubelskie	Lublin	Filia Wolnej Szkoły Malarstwa i Rysunków Ludwika Mehofferowej
Pomorskie	Grudziądz	Pomorska Szkoła Sztuk Pięknych Wacława Szczeblewskiego w Grudziądzu
Warszawskie	Warszawa	Instytut Sztuk Plastycznych
		Miejska Szkoła Sztuk Zdobniczych
		Szkoła Malarstwa im. Konrada Krzyżanowskiego
		Szkoła Rysunku i Malarstwa Felicji Kossakowskiej, ul. Żurawia
		Szkoła Sztuk Pięknych im. Wojciecha Gersona
Wileńskie	Wilno	Szkoła Rzemiosł Artystycznych Towarzystwa Wileńskich Artystów Plastyków

Wykaz ten nie ukazuje prawdziwej liczby prywatnych szkół plastycznych w II Rzeczypospolitej. Istniały bowiem również szkoły, które nie uzyskiwały subwencji, gdyż ich poziom kształcenia nie dorównywał szkołom państwowym.

Kodyfikacja szkolnictwa artystycznego

Najważniejszym dokumentem regulującym funkcjonowanie szkół plastycznych było wspomniane wyżej *Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 1 czerwca 1937 r. o ustroju szkół artystycznych plastyki*⁵⁸. Zgodnie z zapisami rozporządzenia szkoły plastyczne utrzymywane wyłącznie przez państwo noszą nazwę szkół państwowych, a wszelkie inne – szkół prywatnych. Średnie szkoły plastyczne zostały podzielone na: instytuty sztuk plastycznych oraz szkoły sztuk plastycznych⁵⁹. Minister nadawał szkołom statuty i ustalał programy funkcjonowania. Dopuszczono również istnienie szkół opartych na innych zasadach organizacyjnych niż szkolnictwo państwowe, ale również i tym szkołom minister ustalał programy i nadawał statuty.

Wspomniane powyżej instytuty sztuk plastycznych miały za zadanie przygotować projektantów i wykonawców w zakresie różnych działów sztuki dekoracyjnej, kierowników wytwórni i pracowni artystycznych. Absolwenci instytutów byli przygotowywani do specjalistycznych prac konserwatorskich, a nawet mieli uprawnienia do nauczania przedmiotów artystycznych w szkołach powszechnych⁶⁰. Instytuty, które kształciły specjalistów w tylko jednej dziedzinie, miały zgodnie z zaleceniem rozporządzenia nosić nazwę tej dziedziny,

⁵⁶ Z analizy aktów prawnych wynika, że status tej szkoły zmieniał się w zależności od skali dotacji Magistratu.

⁵⁷ Opracowanie własne na podstawie: *Okólnik Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 1 września 1932 r. w sprawie wykazu szkół, w których nauka uprawnia do zwrotu opłat szkolnych w 1932/33* (Monitor Polski nr 222 z 1932 r., poz. 254).

⁵⁸ *Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 1 czerwca 1937*, op. cit.

⁵⁹ Ibidem.

⁶⁰ Ibidem.

np. instytut rzeźby, instytut grafiki czy instytut malarstwa. Do instytutów przyjmowano kandydatów, którzy ukończyli czteroletnie gimnazjum lub szkołę zawodową stopnia gimnazjalnego. Zezwolono jednakże radom pedagogicznym tychże placówek przyjmować kandydatów niespełniających tych warunków, jeżeli kandydat miał wybitne zdolności artystyczne. Takim uczniom organizowano egzamin porównywalny z egzaminem gimnazjalnym⁶¹.

Zgodnie z rozporządzeniem program nauki w instytutach sztuk plastycznych rozłożony był na lat pięć. Nauczanie w dwóch pierwszych latach miało na celu dopełnienie wykształcenia ogólnego ucznia przy jednoczesnym wprowadzaniu zasadniczych wiadomości teoretycznych z zakresu sztuk plastycznych oraz podstaw umiejętności rysunku, malarstwa i modelowania. Istotne było też przygotowanie ogólne z zakresu technologii realizowanej dziedziny artystycznej. Pozostałe trzy lata przeznaczone były na studia specjalne, które przygotowywały do pracy zawodowej w wybranej dziedzinie⁶².

Poza instytutami funkcjonowały szkoły sztuk plastycznych, które kształciły w poszczególnych dziedzinach plastycznych i zgodnie z wybraną dziedziną nadawano szkole nazwę, np. szkoła rysunku, szkoła malarstwa, szkoła dekoracji wnętrz. Program nauki obejmował cztery lata. Do szkół przyjmowani byli absolwenci sześciu klas szkoły powszechnej⁶³. Obok przygotowania zawodowego, realizowano w nich przedmioty ogólnokształcące oraz wprowadzano wiadomości teoretyczne z danej dziedziny sztuk plastycznych⁶⁴. Organizowano w nich egzamin wstępny, którego celem była weryfikacja zdolności artystycznych⁶⁵.

Dokonana w 1937 roku regulacja prawna przyczyniła się do ustalenia statusu średnich szkół plastycznych. Podział szkół dostosowany był do całego systemu szkolnictwa w Polsce okresu międzywojnia. Dodać też należy, że na bazie aktu prawnego powstawały pierwsze, średnie szkoły plastyczne po II wojnie⁶⁶.

Tuż przed wojną, w 1938 roku, minister wydał rozporządzenie w sprawie nadania prywatnym szkołom plastycznym uprawnień szkół państwowych⁶⁷. Kodyfikacja ta była niezbędna, aby szkoły niepubliczne mogły korzystać z dotacji państwowej.

Konkluzje

Reasumując, stwierdzić należy, że szkół plastycznych średniego szczebla w Polsce międzywojennej nie było dużo. W zasadzie funkcjonowało pięć szkół państwowych i około dwaście szkół prywatnych, których poziom kształcenia dorównywał szkołom państwowym. Jednakże zauważyć można pewną prawidłowość, która cechowała jedne i drugie. Aż trzy szkoły miały w nazwie przydomek „zdobnicza”. Pozostałe dwie szkoły (Iwowska i bydgoska) funkcjonowały przy szkołach przemysłowych i z definicji ich absolwenci mieli być gotowi do

---

⁶¹ Ibidem.

⁶² Ibidem.

⁶³ Ibidem.

⁶⁴ Ibidem.

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ B. Lewińska, *Kształcenie artystyczne w szkołach plastycznych w Polsce w latach 1944-2017*, Warszawa 1918, s. 19.

⁶⁷ *Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 12 lipca 1938 roku o nadawaniu prywatnym szkołom artystycznym plastyki uprawnień szkół publicznych* (Dz. Urz. Min. WR i OP nr 8 z 1938 r., poz. 226).

podjęcia pracy w przemyśle. Zatem szkoły państwowe i publiczne przede wszystkim przygotowywały uczniów do pracy w przemyśle i rzemiośle, w warsztatach tkackich, rzeźbiarskich, ceramicznych, przy pracach konserwatorskich i w poligrafii, były to zatem szkoły zawodowe. Szkoły prywatne najczęściej miały inne profile (szkoła rysunku, szkoła malarstwa), zatem spełniały inną rolę: rozwijały kreatywność i sprawność warsztatową. Absolwenci jednych i drugich szkół podejmowali naukę na wyższych studiach artystycznych. W powojennej Polsce ze szkół państwowych tworzono wyższe uczelnie artystyczne i średnie szkoły sztuk plastycznych (dotyczy to szkół krakowskiej, poznańskiej oraz warszawskiej)⁶⁸.

Bibliografia

Akty prawne

- Dz. U. nr 1 z 1918 r., poz. 1.
 Dz. Urz. Min. WR i OP nr 1 z 1922 r., poz. 4.
 Dz. Urz. Min. WR i OP nr 3 z 1923 roku, poz. 1.
 Dz. Urz. Min. WR i OP nr 7 z 1923 r., poz. 53.
 Dz. Urz. Min. WR i OP nr 18 z 1923 r., poz. 160 i 161.
 Dz. Urz. Min. WR i OP nr 3 z 1924 r., poz. 25).
 Dz. Urz. Min. WR i OP nr 14 z 1924 roku, poz. 142.
 Dz. Urz. Min. WR i OP nr 1 z 1926 r., poz. 5.
 Dz. Urz. Min. WR i OP nr 1 z 1927 r., poz. 2.
 Dz. Urz. Min. WR i OP nr 1 z 1927 r., poz. 4.
 Dz. Urz. Min. WR i OP nr 5 z 1927 r., poz. 62.
 Dz. Urz. Min. WR i OP nr 3 z 1928 r., poz. 31 i 32).
 Dz. Urz. Min. WR i OP nr 3 z 1930 r., poz. 31).
 Dz. Urz. Min. WR i OP nr 3 z 1930 r., poz. 31).
 Monitor Polski nr163 z 1930 r., poz. 247.
 Monitor Polski nr 168 z 1931 r., poz. 243.
 Monitor Polski nr 222 z 1932 r., poz. 254.
 Dz. Urz. Min. WR i OP nr 5 z 1936 r. poz. 111.
 Dz. U. nr 44 z 1937 r., poz. 344).
 Dz. Urz. Min. WR i OP nr 5 z 1938 r., poz. 124.
 Dz. Urz. Min. WR i OP nr 8 z 1938 r., poz. 226.
 Dz. Urz. Min. Kult. i Szt. nr 1 z 1946 r. poz. Nr 27.
 Dz. Urz. Min. Kult. i Szt. nr 2 z 1946 r., poz. 28.

Opracowania

- Araszkiewicz F., *Szkoły średnie ogólnokształcące w Polsce w latach 1918-1932*, Wrocław 1972.
 Garbowska W., *Szkolnictwo powszechne w Polsce w latach 1932-1939*, Wrocław 1976.
 Grabowska J., *Akademia Sztuk Pięknych w Krakowie w latach 1945-1956*, Warszawa 2018.
 Homolacs K., *Państwowa Szkoła Sztuk Zdobniczych i Przemysłu Artystycznego w Krakowie*, „Rzeczy Piękne”, 1930, t. 9, s. 3.

⁶⁸ B. Lewińska, *Kształcenie artystyczne...*, op. cit., s. 22-27.

- Kutta J., *Oświata, nauka, kultura*, w: *Historia Bydgoszczy*, red. M. Biskup, Bydgoszcz 1999, s. 651-802.
- Lewińska B., *Kształcenie artystyczne w szkołach plastycznych w Polsce w latach 1944-2017*, Warszawa 2018.
- Mulczyński J., *Poznańska zdobnicza*, Poznań 2009.
- Pollak M., *Rozwój organizacyjny Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego a jego statut obecny*, „Oświata i Wychowanie”, 1/1929, nr 1, s. 8-23.
- Postępowa myśl oświatowa w Polsce w latach 1918-1939*, red. B. Ługowski, F. Araszkiewicz, Wrocław 1972.
- Puciata-Pawłowska J., *Dzieje Miejskiej Szkoły Sztuk Zdobniczych i Malarstwa w Warszawie*, Warszawa 1939-1940.